

Gerda van Wageningen

Verboden brieven

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

1

Hongerig liet Coby Dingemanse een lepel warm spekvet over haar aardappelen lopen. Als ze dacht aan een stukje spek of zelfs een balletje gehakt, liep het water haar bijna in de mond, maar op dit moment lag er niets anders op haar bord dan een paar scheppen gekookte aardappelen en dat beetje spekvet dat ze er net overheen gegoten had. Vader zat immers zonder werk in deze barre winterdagen, dus dan was er nauwelijks geld, en al helemaal niet om meer te kopen dan het broodnodige.

Het was vandaag haar tweewekelijkse vrije middag en dan at ze thuis. Er werd net als overal tussen de middag warm gegeten en 's avonds brood, maar het brood was op en Nelly had geen brood gekocht omdat ze liever geen schulden wilde maken bij de bakker. Maar ze had opnieuw aardappelen gekookt, want daarvan hadden ze genoeg. Vader had ze zelf verbouwd en de voorraad werd bewaard onder de bedstee waarin hij sliep. De gekookte aardappelen waren tenminste lekker warm. Dat was wel een pluspunt met dit bitterkoude vriesweer.

Vader Dingemanse at zwijgend. Nelly en

Neeltje, Coby's twee oudere zussen, kibbel- den over het dienstje van Neeltje bij juffrouw Vriesekoop, die samen met haar man een boek- handel had in Zierikzee. Ze had het er niet erg naar haar zin, maar de centen konden onmoge- lijk gemist worden, dus veel keuze had Neeltje niet.

‘Ik moet daar alles schoonhouden en boven- dien bijna altijd in de winkel helpen als de bel gaat,’ mopperde Neeltje erop los. ‘Dan roept juffrouw Vriesekoop: “Ga jij even naar voren?”’ klonk het op verongelijkte toon. ‘Laat haar zelf maar wat vaker naar voren lopen! Dat deed ze eerst ook, toen ik er pas werkte. En als ze dat niet wil of er te moe voor is, zoals ze zegt, laat haar dan een winkelmeisje aannemen! Dan kan ze net zo veel op haar achterste blijven zitten als ze zelf wil! Ik moet het werk voor twee meiden doen, en als ik er iets van zeg, krijg ik de wind van voren en praat ze over luiheid en de jeugd van tegen- woordig die niet meer weet wat aanpakken is. Ik zal blij zijn als Willem en ik eindelijk kunnen trouwen.’

Willem Verseput was sinds afgelopen zomer haar vrijer. Zo heette dat, en hij wilde graag trouwen. Maar ze hadden geen huis, dus van

trouwen kon voorlopig nog niets komen. Neeltje was drieëntwintig, Nelly nog een jaar ouder, zij was dus al bijna een oude vrijster. Nelly moest van hun vader voor het gezin zorgen, sinds moe zes jaar geleden na een jarenlange slechte gezondheid toch nog onverwacht gestorven was. Volgens de dokter kwam dat door pure uitputting na een serie miskramen en het moesten begraven van haar beide zoontjes, van wie de eerste Harm maar zeven weken had geleefd, en de tweede Harm, drie jaar later geboren, op vijfjarige leeftijd aan de mazelen was gestorven. Moeder Dingemanse was die klap nooit meer te boven gekomen.

Ze waren arm. Neeltje wist best dat het geld dat Willem verdiende als knecht van de melkboer bij hem thuis evenmin gemist kon worden. Hij woonde samen met zijn moeder, was enig kind en zijn vader was drie jaar geleden gestorven aan tuberculose. Neeltje zelf droomde van een toekomst als huisvrouw met een eigen huisje en een paar kinderen aan haar rokken. Niet te veel, want dat betekende armoe en ze wilde niet langer zo arm zijn. Er waren zo veel gezinnen met tien of meer kinderen en een afgesloofde moeder van wie het lichaam voor haar tijd versleten

was door de aanhoudende zwangerschappen en veelal ook door het feit dat ze van hun kinderen er ook meerdere weer had moeten verliezen. Net als moe. Nee, dát zou haar niet gebeuren! Als ze drie kinderen had, zou ze haar man niet meer in de bedstee laten, zei ze soms, al hoorde dat natuurlijk niet, maar háár leven zou heel zeker anders verlopen dan dat van al die vrouwen die te veel kinderen groot moesten brengen in bittere armoede. Willem was een harde werker en hij hoopte hogerop te komen. Dat vond ze aantrekkelijk aan hem.

Vader scheurde de krant in repen, zodat ze die op de plee konden gebruiken bij gebrek aan duur toiletpapier. Het was januari 1912 en het was bitterkoud buiten, ook in hun tochtige huisje dat net buiten de Noordhavenpoort van Zierikzee aan de dijk gelegen was. Als het 's avonds te koud werd moesten ze maar vroeg in de bedstee kruipen, desnoods met een warme kruik. Vader in de ene bedstee in hun uitgewoonde eenkamerwoning, de drie meisjes dicht tegen elkaar aan in de andere bedstee. Natuurlijk hadden ze een zolder, maar daar was het nu zo koud dat ze er geen van drieën wilden slapen. In de zomer sliep Nelly vaak boven, dan kon ze

door de gaten in het dak een paar sterren zien.

Het was een strenge winter en dat kwam altijd hard aan, vooral in de arme gezinnen zoals dat van de familie Dingemane. En zij waren de enigen niet. Arme gezinnen waren er immers in overvloed. Momenteel was het varkenskot achter het huis leeg. In het voorjaar hoopte vader weer een biggetje te kunnen kopen. Dat werd dan vetgemest tot het in november geslacht werd, zodat het gezin in de wintertijd zo nu en dan een stukje spek of varkensvlees had, en het vet kon gesmolten worden op de dagen dat ze uit zuinigheid geen spek aten. Op zondag was er meestal wel een stukje vlees of een balletje gehakt, verder slechts een of twee keer in de week een bescheiden stukje spek. Dit najaar hadden ze het duurere vlees van het varken aan juffrouw Vriesekoop verkocht, die het had gepekeld en de hammen had gerookt. Het had weer een paar centen opgeleverd die ze maar al te goed konden gebruiken.

Tot voor kort had vader Dingemane – werkzaam als los boerenarbeider maar bereid elke klus aan te nemen waar hij zijn handen bij kon gebruiken en wat geld mee kon verdienen – elke winter wel werk gehad bij de boeren bij wie

moest worden gedorst. Maar de dorsvlegels verdwenen langzaam maar zeker, nu steeds meer boeren over een dorsmachine op stoom konden beschikken. Dat betekende dat er in de wintermaanden steeds minder werk was voor losse boerenarbeiders. En geen werk betekende dat er geen geld binnenkwam en dat mensen soms aan de bedeling raakten. Velen van die armoedzaaiers waren de afgelopen jaren al weggetrokken, de meesten gingen naar Rotterdam, waar in de havens altijd wel werk te vinden was. Maar vader zag daar niets in, zo jong was hij uiteindelijk niet meer, en dat begrepen alle drie zijn dochters maar al te goed. Neeltje zou bovendien niet mee willen gaan, omdat Willem hier werkte en woonde. Nelly had niet veel te willen, naar het scheen, want ze sloofde en draafde altijd maar en had nooit voor het dilemma gestaan of ze wel of niet zou trouwen, want ze had nog nooit een vrijer gehad. Ze liep een beetje mank, sinds ze als dertienjarig meisje lelijk gevallen was en daarbij het een of ander had gebroken dat niet meer helemaal goed aan elkaar was gegroeid. En Coby had genoeg verhalen gehoord over de grote stad om er kippenvel van te krijgen als ze eraan dacht daar te moeten gaan wonen. Mannen die gezond

waren, konden er een dikkere boterham verdienen dan hier op het platteland, maar er moest niets misgaan. En vader hoestte vaak, zoals zo veel oudere landarbeiders hoestten en het vaak benauwd hadden, na vele winters te hebben gezwoegd in stoffige boerenschuren om er in de wintermaanden het graan te dorsen.

Ze waren in tien minuten lopen in de stad. Alle eilanders hier noemden Zierikzee eenvoudig 'de stad'. Zelf had Coby zeker geen klagen over haar dienstje in het doktershuis, dus ze had zwijgend de zoveelste klacht van Neeltje aangehoord.

Vader stond op om de repen krant in de plee te leggen. Dat was de enige luxe die ze hier hadden: ze hoefden hun plee niet met andere gezinnen te delen. Ze hadden een lapje grond achter hun huis. Daarop verbouwden ze aardappelen en wat groenten, en er stonden een appelboom en een perenboom. Achter in de tuin had vader hun eigen plee gebouwd, zoals overal een houten huisje dat hij groen had geverfd, met een hartje in de deur. En de beerton leegde hij altijd op hun eigen mesthoop. De mest en het stro van het varken waren broodnodig voor de bemesting van hun eigen tuin. Als boeren werk voor hem

hadden, werkte vader waar hij maar nodig was. Maar er was nu eenmaal niet altijd werk, zeker niet als boeren zelf zoons hadden die van school kwamen en dus de handen uit de mouwen konden steken, zodat boeren zelfs hun vaste knecht konden ontslaan, ook als die al jarenlang bij hen in dienst was geweest.

Straks als het weer voorjaar was geworden en de ijzige kou eindelijk zou zijn verdwenen, dan moest er geploegd en gezaaid worden. Daarna moest er gewied worden, en weer later kwam de hooibouw. Ja, dan had vader meestal wel werk en was er verse groente en fruit van hun eigen lapje grond. Maar nu hadden ze alleen nog wat zoute bonen en zuurkool in het vat, en ze moesten zuinig omgaan met wat er nog over was van het varken, want het ijzige winterweer kon nog wel weken aanhouden en dan nog was er niet meteen vers eten. Alleen aardappelen waren er genoeg, die bij hen dus net als bijna overal onder de bedstee van vader bewaard werden zodat ze niet zouden bevriezen. Als aardappelen bevroren waren geweest, gingen ze zoet smaken en werden ze rot. Het was zaak dat Nelly de aardappelen goed afgedekt hield met stro.

Vader stampvoette toen hij weer binnen-

kwam. 'Het is fijn dat jij zo nu en dan een oude krant meekrijgt van mijnheer de dokter,' mompelde hij terwijl hij huiverend zijn armen om zich heen sloeg in een poging weer een beetje warm te worden.

Coby glimlachte eindelijk. Ze had haar bord leeg gegeten. Ze zou eigenlijk best nog wat lusten, maar er werd niet zo veel gekookt dat er eten overbleef. Daar werden ze maar lui en dik van, vond vader.

'Ik hoef niet als Neeltje te mopperen, en ik vind het fijn als ik zo nu en dan mevrouw in de apotheek mag helpen als ze pillen en poeders gaat maken die haar man tijdens het spreekuur heeft voorgeschreven.'

Zo ging dat. 's Morgens van acht tot negen uur, zo stond het op het bordje naast de deur van de dokterswoning, hield de dokter spreekuur. Meestal liep dat behoorlijk uit. Daarna ging hij de mensen opzoeken die te zwak of te ziek waren om naar het doktershuis toe te kunnen komen, of die te ver weg woonden. Dan ging de dokter met zijn brik de ronde doen en begon mevrouw in de apotheek pillen en poeders te maken. Als het druk was, vroeg ze Coby soms om haar te helpen, al moest die vanzelfsprekend